

Agnieszka Strzelecka

Struktura finansowania majątku mikroprzedsiębiorstw rolniczych w Polsce

Ekonomiczne Problemy Usług nr 80, 234-245

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

AGNIESZKA STRZELECKA

Politechnika Koszalińska

STRUKTURA FINANSOWANIA MAJĄTKU MIKROPRZEDSIĘBIORSTW ROLNICZYCH W POLSCE*

Wprowadzenie

Decyzje dotyczące kształtowania struktury majątku i źródeł jego finansowania stanowią istotne zagadnienie w obszarze zarządzania finansami przedsiębiorstwa. Wielkość oraz struktura majątku uwarunkowane są przede wszystkim profilem działalności przedsiębiorstwa. Z uwagi na specyfikę działalności przedsiębiorstw rolniczych istotną rolę w strukturze aktywów odgrywają trwałe składniki majątku, które są niezbędne do realizacji procesu produkcji. Z kolei struktura kapitału uzależniona jest w szczególności od preferencji właścicieli przedsiębiorstwa oraz dostępności poszczególnych źródeł finansowania.

Podstawowym celem pracy jest analiza i ocena zmian w strukturze majątkowo-kapitałowej mikroprzedsiębiorstw rolniczych w Polsce w latach 2002–2009.

1. Źródła danych i metodyka badań

Badaniom poddane zostały mikroprzedsiębiorstwa rolnicze w Polsce, które w latach 2002–2009 prowadziły rachunkowość rolną. W pracy wykorzystano dane empiryczne dotyczące towarowych indywidualnych gospodarstw rolnych, pochodzące z Polskiego FADN¹. Badania przeprowadzono, przyjmując jako kryterium klasyfikacyjne wielkość ekonomiczną gospodarstwa rolnego, która określana jest na podstawie sumy wartości standardowych

* Projekt został sfinansowany ze środków Narodowego Centrum Nauki. Projekt pt. *Wzrost i alokacja aktywów finansowych i rzeczowych rolników (przedsiębiorstw rolniczych i gospodarstw domowych) Pomorza Środkowego*. Umowa nr 3577/B/H03/2011/40.

¹ FADN (*Farm Accountancy Data Network*) jest europejskim systemem zbierania danych rachunkowych z gospodarstw rolnych. W Polsce obsługuje system oraz nadzór nad tym systemem sprawuje Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy. FADN gromadzi dane dotyczące gospodarstw towarowych, które mają zasadniczy udział w tworzeniu wartości dodanej rolnictwa. Za takie uznaje się gospodarstwa rolne, które mieszczą się w grupie gospodarstw wytwarzających w danym regionie FADN lub kraju członkowskiego co najmniej 90% wartości standardowej nadwyżki bezpośredniej.

nadwyżek bezpośrednich² wszystkich rodzajów działalności, które występują w danym gospodarstwie. Parametrem, który służy do określania wielkości ekonomicznej tych podmiotów, jest Europejska Jednostka Wielkości (ESU – *European Size Union*). Jedno ESU odpowiada równowartości 1200 euro. Według tego kryterium wyróżnia się gospodarstwa: bardzo małe (<4 ESU), małe (4 = <8 ESU), średnio małe (8 = <16 ESU), średnio-duże (16 = <40 ESU), duże (40 = <100 ESU), bardzo duże (> = 100 ESU).

Tabela 1

Nakłady pracy w mikroprzedsiębiorstwach rolniczych w Polsce w latach 2002–2009 według wartości przeciętnych z uwzględnieniem wielkości ekonomicznej gospodarstwa rolnego

Lata	Nakłady pracy	Bardzo małe	Małe	Średnio małe	Średnio duże	Duże	Bardzo duże
		nakłady pracy ogółem w AWU, nakłady pracy własnej w FWU					
2002	ogółem	0,943	1,261	1,682	1,913	3,133	b.d.
	w tym pracy własnej	0,917	1,199	1,482	1,561	1,609	b.d.
2003	ogółem	1,104	1,288	1,686	2,035	2,878	b.d.
	w tym pracy własnej	1,073	1,244	1,545	1,690	1,705	b.d.
2004	ogółem	1,346	1,639	1,937	2,263	3,187	6,874
	w tym pracy własnej	1,284	1,541	1,754	1,861	1,970	1,792
2005	ogółem	1,346	1,599	1,913	2,273	3,515	9,545
	w tym pracy własnej	1,293	1,530	1,751	1,851	1,919	1,786
2006	ogółem	1,322	1,645	1,940	2,264	3,122	8,681
	w tym pracy własnej	1,275	1,529	1,740	1,852	1,926	1,843
2007	ogółem	1,347	1,615	1,903	2,175	2,952	7,757
	w tym pracy własnej	1,267	1,497	1,709	1,834	1,945	1,862
2008	ogółem	1,350	1,650	1,910	2,197	2,923	7,650
	w tym pracy własnej	1,274	1,518	1,711	1,849	1,962	1,860
2009	ogółem	1,330	1,654	1,904	2,158	2,809	6,980
	w tym pracy własnej	1,270	1,522	1,705	1,845	1,957	1,899

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych FADN³.

² **Standardowa nadwyżka bezpośrednia** (SGM – *Standard Gross Margin*) – jest nadwyżką wartości produkcji danej działalności rolniczej nad wartością kosztów bezpośrednich w przeciętnych dla danego regionu warunkach produkcji. Do obliczeń przyjmowane są średnie z trzech lat odpowiedniego okresu, na podstawie uśrednionych danych rocznych z danego regionu tak, by wyeliminować wpływ zmian produkcji lub cen produktów i środków produkcji. M. Bocian, B. Małanowska, *Wyniki standardowe uzyskane przez indywidualne gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN w 2009 roku. Część I. Wyniki standardowe*, Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy, Warszawa 2011, s. 8.

³ Dane za lata 2002 i 2003 nie obejmują gospodarstw bardzo dużych, ponieważ zbiór liczył mniej niż 15 gospodarstw, w związku z tym dane nie zostały dopuszczone do publikacji. Uwaga dotyczy wszystkich wykresów oraz tabel zaprezentowanych w artykule.

W pracy przyjęto definicję przedsiębiorstwa rolniczego zaproponowaną przez Ziętare, zgodnie z którą stanowi ono jednostkę gospodarczą wyodrębnioną pod względem organizacyjnym, ekonomicznym oraz prawnym, która wytwarza produkty i usługi rolnicze w celu ich sprzedaży⁴. Na podstawie powyższego towarowe indywidualne gospodarstwa rolne, które prowadzą produkcję z przeznaczeniem na sprzedaż, można określić mianem przedsiębiorstw rolniczych. Z kolei specyfika funkcjonowania indywidualnych gospodarstw rolnych pozwala zakwalifikować je do grupy mikroprzedsiębiorstw. Dane dotyczące średniorocznego zatrudnienia w badanych gospodarstwach (tab. 1), mierzone nakładami pracy ogółem oraz nakładami pracy własnej⁵, wskazują, że charakterystyczne dla tych podmiotów jest średnioroczne zatrudnienie niższe niż 10 osób oraz przewaga członków rodziny wśród osób wykonujących pracę na rzecz gospodarstwa rolnego (z wyjątkiem gospodarstw, których wielkość ekonomiczna jest równa bądź wyższa niż 100 ESU) .

Przyjmując za Mądrą⁶, w niniejszej pracy zdefiniowano mikroprzedsiębiorstwo rolnicze jako towarowe gospodarstwo rolne, w którym zatrudnienie znajduje rolnik oraz członkowie jego rodziny. Wszystkie dane prezentowane w pracy są wartościami przeciętnymi dla danej grupy gospodarstw rolnych.

2. Wartość i struktura majątku mikroprzedsiębiorstw rolniczych

Majątek, który znajduje się w dyspozycji przedsiębiorstw w określonym czasie, może zostać sklasyfikowany w dwie podstawowe grupy: majątek trwały oraz majątek obrotowy. Pierwsza grupa dotyczy tych składników aktywów, które zaangażowane są w działalność przedsiębiorstwa na okres dłuższy niż jeden cykl produkcyjny i stanowią potencjał wytwórczy danego podmiotu. Wyniki dotychczasowych badań wskazują, że wyposażenie przedsiębiorstwa w środki trwałe jest istotnym czynnikiem determinującym wysokość dochodów uzyskiwanych z prowadzonej działalności rolniczej⁷. Drugą grupę stanowią aktywa obrotowe, które podlegają permanentnym przekształceniom i są wykorzystywane podczas danego cyklu produkcyjnego. Specyfiką przedsiębiorstw rolniczych są zazwyczaj dłuższe cykle

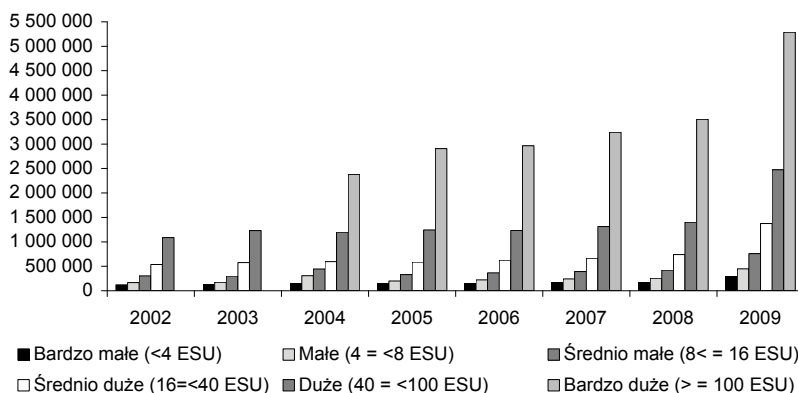
⁴ W. Ziętara, *Miary wielkości gospodarstw i przedsiębiorstw rolniczych*, Roczniki Nauk Rolniczych, SERIA G, tom 96, zeszyt 4, 2009, s. 269.

⁵ **Nakłady pracy ogółem** obejmują całkowite nakłady pracy ludzkiej w ramach działalności operacyjnej gospodarstwa rolnego. Wyrażone są w jednostkach przeliczeniowych pracy – osobach pełnozatrudnionych (AWU – *Annual Work Unit*). Natomiast **nakłady pracy własnej** dotyczą nakładów pracy w ramach działalności operacyjnej gospodarstwa rolnego osób nieopłaconych, głównie członków rodziny. Wyrażone są w osobach pełnozatrudnionych rodziny (FWU – *Family Work Unit*). M. Bocian, B. Malanowska, *op.cit.*, s. 15.

⁶ M. Mądra, *Czynniki wpływające na zaangażowanie zewnętrznych źródeł finansowania w strukturze kapitału mikroprzedsiębiorstw rolniczych*, w: *Kierunki zmian w finansach przedsiębiorstwa*, red. J. Sobiech, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu nr 142, Poznań 2010, s. 436.

⁷ A. Marcysiak, *Oddziaływanie wartości środków trwałych na poziom i różnicowanie dochodu w gospodarstwach rolniczych*, Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu, tom 7, zeszyt 1, 2005, s. 182–186; Z. Kołoszko-Chomentowska, *Majątek trwały a dochodowe różnicowanie gospodarstw rodzinnych*, Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu, tom 5, zeszyt 1, 2003, s. 110–114.

produkcyjne niż w innych branżach. Optymalna relacja środków trwałych do pozostałych składników majątku oraz ich intensywne wykorzystanie są wyznacznikiem dochodowości przedsiębiorstw rolniczych⁸. Zmiany w przeciętnej wartości majątku ogółem badanych mikroprzedsiębiorstw rolniczych w Polsce zaprezentowano na rysunku 1.

Rysunek 1. Zmiany w wartości majątku mikroprzedsiębiorstw rolniczych w Polsce w latach 2002–2009 według wartości przeciętnej z uwzględnieniem wielkości ekonomicznej gospodarstwa rolnego (zł)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych FADN.

Najwyższe wartości majątku w badanym okresie odnotowano w mikroprzedsiębiorstwach rolniczych, których wielkość ekonomiczna była równa bądź przekraczała 100 ESU. Wyłącznie w mikroprzedsiębiorstwach bardzo małych oraz w bardzo dużych w całym badanym okresie odnotowywano dodatnie tempo zmian wartości majątku w stosunku do roku poprzedzającego. W 2009 roku nastąpił dynamiczny wzrost badanej kategorii we wszystkich grupach mikroprzedsiębiorstw rolniczych. Przyczyn tej sytuacji można upatrywać przede wszystkim w zmianach w sposobie wyceny gruntów własnych gospodarstwa, które wprowadzone zostały w 2009 roku. Wcześniej grunty te wyceniane były w sposób normatywny, z kolei po wprowadzonych zmianach rolnik sam deklarował kwotę, którą byłby skłonny zapłacić za własną ziemię⁹. W tabeli 2 przedstawiono zmiany w strukturze majątku badanych mikroprzedsiębiorstw.

⁸ W. Lizińska, *Struktura zatrudnienia, wydatków inwestycyjnych i dochodów w gospodarstwach rolnych*, Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu, tom 4, zeszyt 1, 2003, s. 127.

⁹ E. Szafraniec-Siluta, *Wpływ typu rolniczego na strukturę majątku gospodarstw rolnych w Polsce*, w: *Polityka ekonomiczna*, red. J. Sokołowski, M. Sosnowski, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu nr 166, Wrocław 2011, s. 720.

Tabela 2

Struktura majątku mikroprzedsiębiorstw rolniczych w Polsce w latach 2002–2009 według wartości przeciętnych z uwzględnieniem wielkości ekonomicznej gospodarstwa rolnego

Lata	Aktywa	Bardzo małe	Małe	Średnio małe	Średnio duże	Duże	Bardzo duże
		%					
2002	trwałe	89,84	87,89	85,83	84,24	80,69	b.d.
	obrotowe	10,16	12,11	14,17	15,76	19,31	b.d.
2003	trwałe	85,16	87,18	85,04	83,38	81,33	b.d.
	obrotowe	14,84	12,82	14,96	16,62	18,67	b.d.
2004	trwałe	86,22	89,81	87,36	82,09	79,64	71,90
	obrotowe	13,78	10,19	12,64	17,91	20,36	28,10
2005	trwałe	86,97	85,71	84,40	83,49	81,72	77,62
	obrotowe	13,03	14,30	15,60	16,51	18,28	22,38
2006	trwałe	85,91	84,30	83,38	82,44	81,10	77,09
	obrotowe	14,09	15,70	16,62	17,56	18,90	22,91
2007	trwałe	85,07	83,98	83,27	82,61	81,03	78,56
	obrotowe	14,93	16,02	16,73	17,39	18,97	21,44
2008	trwałe	85,83	84,16	83,66	82,94	82,18	79,89
	obrotowe	14,17	15,84	16,34	17,06	17,82	20,11
2009	trwałe	91,84	90,90	90,53	90,32	89,63	87,38
	obrotowe	8,16	9,10	9,47	9,68	10,37	12,62

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych FADN.

Niezależnie od wielkości ekonomicznej mikroprzedsiębiorstwa rolniczego w omawianej strukturze przeważały trwałe składniki aktywów. Specyfika działalności mikroprzedsiębiorstw rolniczych wymaga posiadania środków trwałych niezbędnych do realizacji procesu produkcji. Jednakże zbyt duży udział aktywów trwałych przyczynia się do znacznego unieruchomienia majątku mikroprzedsiębiorstw rolniczych oraz ich małej elastyczności, w przypadku gdyby niezbędna była zmiana profilu działalności. W literaturze przedmiotu¹⁰ spotykany jest pogląd, że rolnicy utrzymują wysoki udział środków trwałych, gdyż w ich opinii świadczy to o wyższym statusie społecznym w relacji do gospodarstw, które posiadają mniejszy majątek.

¹⁰ Por. L. Goraj, S. Mańko, *Rachunkowość i analiza ekonomiczna w indywidualnym gospodarstwie rolnym*, Difin, Warszawa 2009, s. 119; B. Gołębiowska, *Struktura majątkowa i finansowanie działalności w gospodarstwach rolniczych o zróżnicowanych powiązaniach z otoczeniem*, Zeszyty Naukowe Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie, Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej nr 81, 2010, s. 244.

3. Źródła finansowania mikroprzedsiębiorstw rolniczych

Biorąc pod uwagę źródło pochodzenia kapitału zaangażowanego w działalność przedsiębiorstwa, wyróżnia się kapitały: własne oraz zewnętrzne (zobowiązania). Wyniki badań wskazują, że podstawowym źródłem finansowania zewnętrznego w rolnictwie są kredyty bankowe, w tym kredyty preferencyjne¹¹. Strukturę źródeł finansowania mikroprzedsiębiorstw rolniczych w Polsce w badanym okresie zaprezentowano w tabeli 3.

Tabela 3

Struktura źródeł finansowania mikroprzedsiębiorstw rolniczych w Polsce w latach 2002–2009 według wartości przeciętnych z uwzględnieniem wielkości ekonomicznej gospodarstwa rolnego

Lata	Źródła finansowania	Bardzo małe	Małe	Średnio małe	Średnio duże	Duże	Bardzo duże
		%					
2002	własne	98,17	97,38	94,92	90,72	83,57	b.d.
	obce	1,83	2,62	5,08	9,28	16,43	b.d.
2003	własne	98,77	96,87	93,39	87,51	79,75	b.d.
	obce	1,23	3,13	6,61	12,49	20,25	b.d.
2004	własne	96,18	95,97	93,27	86,31	79,81	73,36
	obce	3,82	4,03	6,73	13,69	20,19	26,64
2005	własne	96,17	95,51	92,06	86,24	77,89	74,33
	obce	3,83	4,49	7,94	13,76	22,11	25,67
2006	własne	96,72	94,28	90,97	85,62	79,97	72,19
	obce	3,28	5,72	9,03	14,38	20,03	27,81
2007	własne	96,54	94,62	91,27	86,19	80,72	73,63
	obce	3,46	5,38	8,73	13,81	19,28	26,37
2008	własne	97,29	94,78	90,76	85,84	80,79	74,00
	obce	2,71	5,22	9,24	14,16	19,21	26,00
2009	własne	98,39	96,96	95,03	91,87	88,21	84,36
	obce	1,61	3,04	4,97	8,13	11,79	15,64

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych FADN.

W całym badanym okresie podstawowym źródłem finansowania badanej grupy mikroprzedsiębiorstw rolniczych był kapitał własny. Taka struktura kapitału jest charakterystyczna dla przedsiębiorstw z sektora rolnego. Zdaniem Goraja i Mańki, sytuacja ta może być skutkiem obawy rolników w Polsce przed wysokim zadłużeniem, które przyczynia

¹¹ M. Mądra, E. Stola, *Poziom kredytów i opinie rolników dotyczące kredytowania*, w: *Rynek finansowy. Inspiracje z integracji europejskiej*, red. P. Karpuś, J. Węclawski, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2008, s. 159–161; M. Mądra, E. Stola, *Struktura oraz poziom kredytów gospodarstw rolniczych w zależności od zadłużenia i siły ekonomicznej*, Zeszyty Naukowe Szkoły Głównej Gospodarstw Wiejskiego w Warszawie, *Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej* nr 65, 2008; J. Gniewek, *Wybrane problemy rynku kredytów rolniczych w Polsce*, w: *Rynek finansowy. Inspiracje z integracji...*, s. 154–155.

się do uzależnienia od woli wierzycieli oraz może przyczynić się do utraty płynności finansowej¹². Natomiast Ma i Tian¹³ dowodzą, że w wyniku utrudnionego dostępu tej grupy podmiotów do zewnętrznych źródeł kapitału rolnicy zmuszeni są do finansowania działalności kapitałem własnym. Również Pailwar, Kaur, Saxena, Nijhara¹⁴ a także Bierlen, Barry, Dixon i Ahrendsen¹⁵ podkreślają utrudniony dostęp rolników do kredytu. Stefko¹⁶ wskazuje na złożoność i wielostopniowość procedur ubiegania się o kredyt jako barierę w korzystaniu przez rolników z zewnętrznych źródeł finansowania. Stosunkowo niewielki poziom zadłużenia gospodarstw rolnych w Polsce może być skutkiem tego, że banki udzielające kredytów inwestycyjnych niechętnie godzą się na uwzględnienie w inwestycjach zakupu środków obrotowych związanych z pierwszym uruchomieniem produkcji¹⁷. Jak podkreślają Dębniwska i Tkaczuk, wzbogacenie oferty zewnętrznych źródeł finansowania jest pochodną rozwoju całej gospodarki kraju, stopnia i zakresu regulacji systemu bankowego oraz stadium rozwojowego rynków finansowych¹⁸. W tabeli 4 zaprezentowano zmiany w strukturze zewnętrznych źródeł finansowania mikroprzedsiębiorstw rolniczych w Polsce, z uwzględnieniem kryterium czasu, na jaki zaangażowano kapitał zewnętrzny w działalność przedsiębiorstwa.

Uzyskane wyniki wskazują, że niezależnie od wielkości ekonomicznej dominującą formę finansowania zewnętrznego mikroprzedsiębiorstw rolniczych w Polsce w badanym okresie stanowiły kredyty długo- i średnioterminowe. Podobne wyniki w zakresie kształtowania struktury kapitałów obcych w przedsiębiorstwach rolniczych uzyskali Bratka i Prauliņš¹⁹ oraz Burja i Burja²⁰. Można przyjąć, że utrzymywanie wyższego udziału zobowiązań długoterminowych w strukturze źródeł finansowania zewnętrznego pozwala przedsiębiorstwu na minimalizację ryzyka związanego z utratą płynności finansowej. Jak dowo-

¹² L. Goraj, S. Mańko, *op.cit.*, s. 126.

¹³ J. Ma, G. Tian, *Risks, Financing Constraints, and High Savings Ratio in the Rural Economy of China: A Model Incorporating Precautionary Savings and Liquidity Constraints*, „Frontiers of Economics in China”, January 2006, nr 1 (1), s. 114.

¹⁴ V.K. Pailwar, J. Kaur, K. Saxena, M. Nijhara, *Impact of membership of financial institutions on rural saving: a micro-level study*, „International Business & Economics Research Journal”, October 2010, nr 9 (10), s. 612.

¹⁵ R. Bierlen, P.J. Barry, B.L. Dixon, B.L. Ahrendsen, *Credit Constraints, Farm Characteristics and the Farm Economy: Differential Impacts on Feeder Cattle and Beef Cow Inventories*, „The American Journal of Agricultural Economics” 1998, nr 80, s. 708–709.

¹⁶ O. Stefko, *Aktywność inwestycyjna i umiejętność pozyskania kapitału obcego jako warunki rozwoju i podnoszenia konkurencyjności gospodarstw indywidualnych w Polsce*, „Journal of Agribusiness and Rural Development” 2008, nr 2 (8), s. 138.

¹⁷ L. Goraj, S. Mańko, *op.cit.*, s. 133.

¹⁸ M. Dębniwska, M. Tkaczuk, *Finanse przedsiębiorstw rolniczych*, Akademia Rolniczo-Techniczna w Olsztynie, Wydawnictwo ART, Olsztyn 1997, s. 20.

¹⁹ V. Bratka, A. Prauliņš, *Comparative analysis of performance of agricultural holdings in the Baltic States*, w: *5th International Scientific Conference BUSINESS AND MANAGEMENT 2008*, Vilnius Gediminas Technical University, Publishing House „Technika” 2008, s. 516–517.

²⁰ C. Burja, V. Burja, *Financial analysis of the agricultural holdings viability in Romania in the European context*, *Annales Universitatis Apulensis Series Oeconomica* 2010, nr 12 (1), s. 67–68.

Tabela 4

Struktura zobowiązań mikroprzedsiębiorstw rolniczych w Polsce w latach 2002–2009 według wartości przeciętnych z uwzględnieniem wielkości ekonomicznej gospodarstwa rolnego

Lata	Zobowiązania	Bardzo małe	Małe	Średnio małe	Średnio duże	Duże	Bardzo duże
		%					
2002	długo- i średnioterminowe	82	66	79	78	79	b.d.
	krótkoterminowe	18	34	21	22	21	b.d.
2003	długo- i średnioterminowe	65	70	79	79	85	b.d.
	krótkoterminowe	35	30	21	21	15	b.d.
2004	długo- i średnioterminowe	67	68	69	72	72	73
	krótkoterminowe	33	32	31	28	28	27
2005	długo- i średnioterminowe	72	68	71	75	76	69
	krótkoterminowe	28	32	29	25	24	31
2006	długo- i średnioterminowe	65	66	69	73	72	74
	krótkoterminowe	35	34	31	27	28	26
2007	długo- i średnioterminowe	59	66	69	73	75	77
	krótkoterminowe	41	34	31	27	25	23
2008	długo- i średnioterminowe	66	67	72	75	76	77
	krótkoterminowe	34	33	28	25	24	23
2009	długo- i średnioterminowe	61	67	72	73	77	80
	krótkoterminowe	39	33	28	27	23	20

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych FADN.

dzi Stefko²¹, umiejętne korzystanie z zewnętrznych źródeł finansowania może przyczynić się do podniesienia pozycji konkurencyjnej przedsiębiorstwa rolniczego na rynku.

4. Relacje majątkowo-kapitałowe w mikroprzedsiębiorstwach rolniczych

Ocenę relacji majątkowo-kapitałowych występujących w mikroprzedsiębiorstwach rolniczych w Polsce przeprowadzono przy zastosowaniu następujących wskaźników analizy finansowej²²: wskaźnik struktury kapitału, wskaźnik struktury majątku, wskaźnik za-

²¹ O. Stefko, *op.cit.*, s. 135–143.

²² Konstrukcje wskaźników przyjętych w pracy są następujące:
wskaźnik struktury kapitału = kapitał własny/kapitał obcy,
wskaźnik struktury majątku = majątek trwały/majątek obrotowy,
wskaźnik zastosowania kapitałów własnych = kapitał własny/majątek trwały,
wskaźnik pokrycia aktywów obrotowych zobowiązaniami krótkoterminowymi = zobowiązania krótkoterminowe/majątek obrotowy,
wskaźnik ogólnej sytuacji finansowej = (kapitał własny/majątek trwały)/(kapitał obcy/majątek obrotowy).
 Źródło: L. Bednarski, *Analiza finansowa w przedsiębiorstwie*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2002, s. 73–74; *Analiza finansowa w zarządzaniu współczesnym przedsiębiorstwem*, red. M. Wal-

stosowania kapitałów własnych, wskaźnik pokrycia aktywów obrotowych zobowiązaniami krótkoterminowymi oraz wskaźnik ogólnej sytuacji finansowej. W tabeli 5 przedstawiono przeciętne wartości tych wskaźników dla mikroprzedsiębiorstw rolniczych w Polsce w badanym okresie.

Tabela 5

Wybrane relacje majątkowo-kapitałowe w mikroprzedsiębiorstwach rolniczych w Polsce w latach 2002–2009 według wartości przeciętnych z uwzględnieniem wielkości ekonomicznej gospodarstwa rolnego (%)

Typ produkcji	Rok	Wskaźnik struktury kapitału	Wskaźnik struktury majątku	Wskaźnik zastosowania kapitałów własnych	Wskaźnik pokrycia aktywów obrotowych zobowiązaniami krótkoterminowymi	Wskaźnik ogólnej sytuacji finansowej
1	2	3	4	5	6	7
Bardzo małe (<4 ESU)	2002	53,60	8,84	1,09	0,032	6,06
	2003	80,32	5,74	1,16	0,029	13,99
	2004	25,16	6,26	1,12	0,092	4,02
	2005	25,13	6,68	1,11	0,082	3,76
	2006	29,47	6,10	1,13	0,082	4,83
	2007	27,88	5,70	1,13	0,094	4,89
	2008	35,84	6,06	1,13	0,066	5,92
	2009	61,05	11,25	1,07	0,077	5,43
Małe (4 = <8 ESU)	2002	37,20	7,26	1,11	0,073	5,12
	2003	30,94	6,80	1,11	0,074	4,55
	2004	23,82	8,81	1,07	0,126	2,70
	2005	21,27	6,00	1,11	0,101	3,55
	2006	16,49	5,37	1,12	0,124	3,07
	2007	17,59	5,24	1,13	0,116	3,36
	2008	18,15	5,31	1,13	0,110	3,42
	2009	31,92	9,99	1,07	0,110	3,20
Średnio małe (8 <= 16 ESU)	2002	18,67	6,06	1,11	0,076	3,08
	2003	14,14	5,68	1,10	0,094	2,49
	2004	13,87	6,91	1,07	0,166	2,01
	2005	11,59	5,41	1,09	0,148	2,14
	2006	10,08	5,02	1,09	0,167	2,01
	2007	10,45	4,98	1,10	0,162	2,10
	2008	9,82	5,12	1,08	0,158	1,92
	2009	19,12	9,55	1,05	0,149	2,00

1	2	3	4	5	6	7
Średnio duże (16 = <40 ESU)	2002	9,77	5,34	1,08	0,130	1,83
	2003	7,01	5,02	1,05	0,157	1,40
	2004	6,31	4,58	1,05	0,213	1,38
	2005	6,27	5,06	1,03	0,211	1,24
	2006	5,95	4,69	1,04	0,217	1,27
	2007	6,24	4,75	1,04	0,215	1,31
	2008	6,06	4,86	1,03	0,207	1,25
	2009	11,30	9,33	1,02	0,222	1,21
Duże (40 = <100 ESU)	2002	5,08	4,18	1,04	0,178	1,22
	2003	3,94	4,36	0,98	0,161	0,90
	2004	3,95	3,91	1,00	0,277	1,01
	2005	3,52	4,47	0,95	0,292	0,79
	2006	3,99	4,29	0,99	0,292	0,93
	2007	4,19	4,27	1,00	0,253	0,98
	2008	4,20	4,61	0,98	0,258	0,91
	2009	7,48	8,65	0,98	0,259	0,87
Bardzo duże (> = 100 ESU)	2004	2,75	2,56	1,02	0,252	1,08
	2005	2,90	3,47	0,96	0,351	0,84
	2006	2,60	3,36	0,94	0,311	0,77
	2007	2,79	3,66	0,94	0,283	0,76
	2008	2,85	3,97	0,93	0,292	0,72
	2009	5,39	6,93	0,97	0,246	0,78

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych FADN.

Wskaźnik struktury kapitału obrazuje relację pomiędzy kapitałem własnym a obcymi źródłami finansowania. Im wyższą wartość przyjmuje, tym większą niezależnością finansową charakteryzuje się dane przedsiębiorstwo. Ponadto jeśli wartość wskaźnika jest wyższa bądź równa jeden, w przedsiębiorstwie przestrzegana jest tzw. *złota reguła finansowania*, zgodnie z którą majątek przedsiębiorstwa powinien być w połowie finansowany kapitałem własnym, gdyż zadłużenie przedsiębiorstwa w stopniu wyższym niż 50% jest sytuacją niekorzystną²³. Najwyższe wartości wskaźnika struktury kapitału odnotowano dla mikroprzedsiębiorstw bardzo małych oraz małych. Uzyskane wyniki wskazują, że niezależnie od wielkości ekonomicznej mikroprzedsiębiorstwa rolnicze w Polsce przestrzegają złotej reguły finansowania. Z kolei wskaźnik struktury majątku dostarcza informacji o stopniu unieruchomienia majątku i jest związany z profilem prowadzonej działalności. Wysokie wartości tego wskaźnika w przypadku badanych mikroprzedsiębiorstw rolniczych mogą wynikać ze specyfiki branży, która jest wysoce kapitałochłonna. Wartość wskaźnika zastosowania kapitałów własnych dostarcza informacji, czy w przedsiębiorstwie przestrzegana jest złota reguła bilansowa, zgodnie z którą aktywa trwale powinny być w pełni

²³ M. Sierpińska, T. Jachna, *op.cit.*, s. 74.

finansowane kapitałem własnym (wąskie ujęcie)²⁴. W badanej zbiorowości, z wyjątkiem mikroprzedsiębiorstw rolniczych o wielkości ekonomicznej równej bądź przewyższającej 40 ESU, w całym analizowanym okresie przestrzegano złotej reguły bilansowej w wąskim ujęciu. Kolejny z wymienionych wskaźników pokrycia aktywów obrotowych zobowiązaniami krótkoterminowymi informuje, czy w przedsiębiorstwie przestrzegana jest *złota reguła bilansowa w szerokim ujęciu*²⁵. Stosowana jest wówczas, kiedy kapitał obcy krótkoterminowy nie w pełni pokrywa wartość majątku obrotowego bądź jest równy wartości aktywów obrotowych (wartość wskaźnika ≤ 1). Jednocześnie oznacza to, że trwałe składniki majątku finansowane są kapitałami stałymi (kapitał własny i zobowiązania długoterminowe). Wartości wskaźnika pokrycia aktywów obrotowych zobowiązaniami krótkoterminowymi w badanej grupie mikroprzedsiębiorstw wskazują, że szersze ujęcie złotej reguły bilansowej stosowane jest we wszystkich badanych mikroprzedsiębiorstwach. Ostatnim wskaźnikiem wybranym do analizy struktury majątkowo-kapitałowej mikroprzedsiębiorstw rolniczych jest wskaźnik ogólnej sytuacji finansowej. Przedstawia on relację pomiędzy majątkiem przedsiębiorstwa a źródłami jego finansowania. Przyjmuje się, że wzrost wartości tego wskaźnika w czasie oznacza poprawę sytuacji finansowej przedsiębiorstwa²⁶. Wyniki dla omawianego wskaźnika pozwalają wysnuć wniosek, że w ostatnim z badanych lat, w porównaniu z wartościami z 2002 roku, ogólna sytuacja finansowa mikroprzedsiębiorstw rolniczych w Polsce pogorszyła się.

Podsumowanie

Na podstawie przeprowadzonych badań wysnuć można następujące wnioski ogólne:

1. W 2009 roku nastąpił dynamiczny wzrost wartości majątku we wszystkich grupach mikroprzedsiębiorstw rolniczych. Przyczyn tej sytuacji można upatrywać przede wszystkim w zmianach w sposobie wyceny gruntów własnych gospodarstwa.
2. W strukturze majątku badanych mikroprzedsiębiorstw rolniczych przeważały aktywa trwałe. Świadczy to o wysokim stopniu unieruchomienia majątku badanych podmiotów.
3. Podstawowym źródłem finansowania badanej grupy mikroprzedsiębiorstw rolniczych był kapitał własny. Taka struktura kapitału jest charakterystyczna dla przedsiębiorstw z sektora rolnego.
4. Niezależnie od wielkości ekonomicznej dominującą formę finansowania zewnętrznego mikroprzedsiębiorstw rolniczych w badanym okresie stanowiły kredyty długo- i średnioterminowe.
5. W badanym okresie ogólna sytuacja finansowa mikroprzedsiębiorstw rolniczych w Polsce pogorszyła się.

²⁴ D. Zawadzka, *Struktura kapitału przedsiębiorstwa*, w: *Nowoczesne zarządzanie finansami*, red. A. Bielawska, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2009, s. 83.

²⁵ M. Sierpińska, T. Jachna, *op.cit.*, s. 76.

²⁶ *Analiza finansowa w zarządzaniu...*, s. 354.

ASSETS FINANCING STRUCTURE OF AGRICULTURAL MICRO-ENTERPRISES IN POLAND

Summary

The main aim of the article was determination of changes in the capital and assets structure of agricultural micro-enterprises in Poland from 2002 to 2009. To achieve the target the literature search was carried out as well as basic statistical tools and financial analysis tools were used to present and evaluate the collected data. The key sources of information were statistical data of Polish FADN.

Translated by Agnieszka Strzelecka